

ELŻBIETA MAŃCZAK-WOHLFELD

Uniwersytet Jagielloński

ORCID: 0000-0002-7839-4957 ♦ DOI: 10.5604/01.3001.0013.6615

ALICJA WITALISZ

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

ORCID: 0000-0002-2256-1269 ♦ DOI: 10.5604/01.3001.0013.6615

Wpływ angielszczyzny na języki europejskie i nieeuropejskie w kontekście projektu *GLAD (Global Anglicism Database)*¹

Streszczenie

W artykule opisano pierwszy i, jak dotąd, jedyny słownik zapożyczeń angielskich występujących w szesnastu językach europejskich napisany pod redakcją Manfreda Görlacha (2001/2005). W drugiej części artykułu przedstawiono główne założenia międzynarodowego projektu *GLAD (Global Anglicism Database)*, który w pewnym stopniu stanowi kontynuację leksykonu Görlacha. Jednak celem podjętej analizy jest ukazanie różnic występujących w kontakcie angielskiego z językami europejskimi (głównie z polskim) i nieeuropejskimi na przykładzie angielskich zapożyczeń właściwych w językach kantońskim i japońskim w oparciu o cząstkowe dane uzyskane z projektu *GLAD*.

Słowa kluczowe: anglicyzm, zapożyczenie angielskie, wpływ angielszczyzny, kantoński, japoński, *GLAD*

The influence of English on European and non-European languages in the context of the *GLAD* project (*Global Anglicism Database*)

Summary

The article begins with a description of the *Dictionary of Anglicisms* edited by Manfred Görlach (2001/2005), which, so far, is the only cross-linguistic dictionary of Anglicisms that have been attested in sixteen European languages. The main focus of the article is the presentation of the main objectives of the *GLAD (Global Anglicism Database)* international project, which is meant to be a continuation of Görlach's lexicon. One other aim of the study is to point out the differences in the outcomes of language contact between English and European (mainly Polish) and non-European languages, which are illustrated with preliminary language data from Cantonese and Japanese collected for the *GLAD* database.

Keywords: Anglicism, English loanword, language contact, Cantonese, Japanese, *GLAD*

¹ Wkład procentowy w przygotowanie artykułu wynosi: 50% E. Mańczak-Wohlfeld Jasińska, 50% A. Witalisz.

1. Leksykon zapożyczeń angielskich występujących w językach europejskich

W latach 70. XX wieku wybitny językoznawca holenderski Reinard W. Zandvoort zdał sobie sprawę z ogromnego wpływu angielszczyzny na języki europejskie i z tego powodu zaapelował o napisanie słownika anglicyzmów występujących w tychże językach (Görlach, red. 2001/2005: XV). Na apel ten odpowiedział jedynie Rudolf Filipović, który w 1982 roku wydał tom poświęcony kontaktom języka angielskiego z rozmaitymi językami europejskimi (*The English Element in European Languages*). Uczony ten planował również wydanie leksykonu, ale to przedsięwzięcie się nie powiodło. Dopiero w 2001 roku ukazało się nakładem Oxford University Press pierwsze wydanie słownika zapożyczeń angielskich występujących w szesnastu językach europejskich pod redakcją Manfreda Görlacha (*A Dictionary of European Anglicisms. A Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages*). Należy zatem uznać, że słownik ten jest pierwszą tego typu pracą, w której został zilustrowany wpływ angielszczyzny na języki europejskie.

W słowniku wzięto pod uwagę, jak wynika z jego tytułu, szesnaście języków, w tym trzy grupy języków indoeuropejskich: germańskie (niemiecki, norweski, holenderski, islandzki), romańskie (francuski, włoski, hiszpański, rumuński), słowiańskie (polski, rosyjski, chorwacki, bułgarski) oraz dwa inne: albański i grecki, a także dwa języki z rodziny ugrofińskiej (fiński, węgierski). Dobór języków miał charakter arbitralny i wynikał w zasadzie z możliwości znalezienia współpracowników. Pomimo tego „przypadkowego doboru” wybór języków pozwala na skonstrastowanie wpływu angielszczyzny na języki używane na Zachodzie i Wschodzie Europy, w tych samych regionach (np. Balkany), na rozmaite grupy językowe, a także na zaobserwowanie języków otwartych na przyjmowanie zapożyczeń oraz bardziej purystycznych. Materiał został wyekscerpowany ze słowników narodowych, słowników wyrazów obcych, jak też leksykonów anglicyzmów, o ile takie istniały w poszczególnych językach, a także ze współczesnej prasy. Nie korzystano z korpusów językowych, gdyż, jak wiadomo, zawsze pojawiają się wątpliwości dotyczące ich reprezentatywności nawet w wypadku studiów ograniczonych do jednego języka, nie mówiąc już o tak szeroko zakrojonym wielojęzycznym projekcie. Głównie skoncentrowano się na uwzględnieniu nowszych zapożyczeń, a więc tych, które pojawiły się po 1945 roku (Mańczak-Wohlfeld 2010). Chociaż, jak wspomniano wyżej, słownik ukazał się w 2001 roku, w rzeczywistości materiał w nim zawarty odnosi się do połowy lat 90. XX wieku, co oznacza, że już w momencie jego publikacji był on nie do końca aktualny, zwłaszcza w odniesieniu do tzw. krajów postsowieckich, w których po zmianach ustrojowych doszło do znacznego nasilenia wpływu angielszczyzny na języki rodzime, co głównie było spowodowane otwarciem się na Zachód.

2. Projekt *GLAD*

Kolejna inicjatywa związana z wpływem angielskiego na inne języki pojawiła się dopiero na kongresie *European Society for the Study of English* (ESSE) w Koszycach w 2014 roku. Jak wynika z podtytułu niniejszego artykułu, w tej części przedstawimy w ogólnych zarysach projekt wówczas zapoczątkowany i nazwany *Global Anglicism Database* (*GLAD*). W czasie kongresu inicjatorzy owego projektu jedynie wstępnie zgodzili się, że należy utworzyć bazę danych złożoną z anglicyzmów występujących zarówno w językach europejskich, jak i w językach używanych poza Europą, a także ustalono, iż do kolejnego spotkania dojdzie w Antwerpii w lipcu 2015 roku przy okazji *XIV Międzynarodowej Konferencji Pragmatycznej* (*International Pragmatics Conference*). W posiedzeniu w Belgii (29.07) wzięło udział 24 uczonych, którzy wykazali zainteresowanie językowymi i pragmatycznymi aspektami wpływu angielszczyzny na rozmaite języki. Jak wynika z protokołu zebrania, wówczas Henrik Gottlieb przedstawił cele projektu, a więc powołanie grupy osób zainteresowanych monitorowaniem anglicyzacji języków. Osoby tworzące ów zespół zostały poproszone o zamieszczenie swojego CV wraz z wykazem ich publikacji związanych z tematyką kontaktów językowych na stronie www.gladnetwork.org. Zgodnie z zaleceniem Gisle'a Andersena zobowiązały się one do gromadzenia anglicyzmów występujących w ich językach rodzimych, a także udostępnienia wykazu prac dotyczących wpływu angielskiego na języki, których są rodzimymi użytkownikami. Pierwsza z tych inicjatyw jest związana z uaktualnieniem wyżej wspomnianego słownika zredagowanego przez Manfreda Görlacha, w którym dane, jak już o tym była mowa, *de facto* pochodzą z okresu kończącego się na początku lat 90. XX wieku. Stąd nie dziwi postulat, aby wypracować jednolity model zapisu/opisu anglicyzmów, w dużym jednak stopniu wzorowany na leksykonie wydanym pod redakcją Manfreda Görlacha. Uznano, że należałoby zgromadzone anglicyzmy utrzymać tylko w wersji elektronicznej z wykorzystaniem dotychczasowych danych ze wspomnianego słownika, o ile Manfred Görlach oraz Oxford University Press wyrażą zgodę. Podobnie, druga inicjatywa stanowi kontynuację pracy Manfreda Görlacha, który przy współpracy 15 reprezentantów rozmaitych języków wydał *An Annotated Bibliography of European Anglicisms* (Oxford: Oxford University Press, 2002), gdzie zgromadzono publikacje na temat anglicyzmów, które ukazały się do 1996 roku, co oznacza, że i w tym wypadku należałoby dodać nowsze pozycje. Zebranie to zakończono propozycją, aby ponowne spotkanie miało miejsce w następnym roku w Alicante.

Zatem trzecie spotkanie części uczestników projektu odbyło się po półtoradniowej (11.03–12.03.2016 r.) konferencji zatytułowanej *Building the GLAD*. Na marginesie warto dodać, że konferencja była w zasadzie poświęcona pozaleksykalnym wpływom angielszczyzny na wybrane języki europejskie, a także na arabski oraz język afrikaans. Prelegenci przede wszystkim zwracali uwagę na kontakt angielszczyzny z innymi językami na poziomie morfologicznym i frazeologicznym. Niemniej jednak najważniejszą częścią owej konferencji było półdniowe spotkanie tzw. okrągłego stołu, w czasie którego przedstawiono nie tylko stan prac, ale także per-

spektywy rozwoju projektu (Cristiano Furiassi), kategoryzację zebranych anglicyzmów (Gisle Andersen), zdefiniowano pojęcie anglicyzm (Henrik Gottlieb i Virginia Pulcini) oraz omówiono możliwości ubiegania się o wsparcie finansowe (Gisle Andersen i Elizabeth Peterson). Po tych wystąpieniach rozpoczęła się dyskusja w gronie 20 osób. Spośród wielu uwag wyrażonych w dyskusji pragniemy zwrócić uwagę jedynie na parę z nich.

Okazało się, że do projektu zgłosiło akces 90 osób. Część z nich to reprezentanci tych samych języków i z tego powodu widać duże dysproporcje w liczbie zainteresowanych i liczbie języków. Spośród języków europejskich były to: bułgarski, chorwacki, duński, fiński, francuski, hiszpański, holenderski, macedoński, niemiecki, norweski, ormiański, polski, rosyjski, rumuński, serbski, szwajcarska odmiana niemieckiego, ukraiński, waloński, włoski. Jak już o tym była mowa, ambicją inicjatorów projektu, wbrew intencji Manfreda Görlacha uważającego, że nie można porównywać wpływu angielszczyzny na języki o całkowicie innym pochodzeniu, jest włączenie do bazy danych języków używanych poza Europą. Wówczas udział w projekcie zadeklarowali rodzimi użytkownicy arabskiego, afrikaans, japońskiego, kubańskiej odmiany hiszpańskiego oraz kantońskiego.

Ponadto, w związku z niejasnością terminu anglicyzm, która pojawiła się po wystąpieniu Henrika Gottlieba i Virginii Pulcini, podjęto decyzję, aby do końca czerwca 2016 roku wszyscy zgromadzeni przysłali wykazy zapożyczeń leksykalnych, semantycznych oraz kalk strukturalnych o etymonach rozpoczynających się w języku angielskim na literę „o”, a zarejestrowanych do 2016 roku. Na podstawie tych danych wówczas powołany Komitet Wykonawczy miał ustalić ostateczne rozumienie terminu anglicyzm na potrzeby niniejszego projektu. Jak bowiem wiadomo, jest to taka jednostka leksykalna, która charakteryzuje się angielską fonetyką oraz angielską morfologią i przedostała się bezpośrednio do danego języka z angielszczyzny. Może to więc być wyraz rdzennie angielski lub też słowo innego pochodzenia, np. łacińskiego, greckiego czy holenderskiego bądź wywodzące się z tzw. języków egzotycznych. Inaczej mówiąc, zgodnie z tak rozumianą definicją bierzemy pod uwagę ostatnie źródło kontaktu językowego. Można jednak przez termin anglicyzm rozumieć także te wyrazy o proveniencji angielskiej, które przedostały się przez medium innych języków. Przez pojęcie anglicyzm rozumie się także kalki strukturalne, zapożyczenia semantyczne z języka angielskiego, hybrydy z elementem angielskim (w tym półkalki), a także pseudoanglicyzmy (Witalisz 2016: 24; Mańczak-Wohlfeld 2018a).

Kolejne spotkanie miało miejsce w marcu 2017 roku w Greifswaldzie jako wydarzenie towarzyszące IV Konferencji z serii *Language Contact in Times of Globalization* (16.03–18.03.2017). W czasie tego posiedzenia wybrano sześciuosobowy Komitet Sterujący w miejsce proponowanego Komitetu Wykonawczego ze wspomnianym Henrikiem Gottliebem na czele oraz przedstawicielami rozmaitych języków (Elizabeth Peterson jako jedyny native speaker, Virginia Pulcini reprezentująca język włoski, Ulrich Busse – język niemiecki, Gisle Anderson – język norweski oraz Elżbieta Mańczak-Wohlfeld – język polski). Ustalono, że przyjmuje się szeroką

definicję anglicyzmu, co oznacza, iż jakikolwiek kontakt z angielskim kwalifikuje daną jednostkę do określenia jej jako zapożyczenie angielskie. Zdecydowano, aby nie uwzględniać nazw własnych w rodzaju *orwellowski* (< ang. *Orwell*). Niemniej jednak najważniejszą częścią spotkania było ustalenie formy opisu anglicyzmów występujących w badanych językach. Postanowiono posłużyć się tabelą sporządzoną w Excelu, w której zawarto następujące obowiązkowe i opcjonalne elementy: nazwa języka, forma anglicyzmu występująca w danym języku i ewentualne jej warianty, angielski etymon, pełna forma skrótu, o ile jest on wymieniony wśród pożyczek angielskich, typ zapożyczenia, ogólna informacja dotycząca asymilacji zapożyczenia właściwego (zaadaptowane lub niezaadaptowane), jego definicja podana w języku angielskim jako opcjonalny element odnoszący się do mniej znanych jednostek, część mowy, informacja o odmianie fleksyjnej, rodzaj gramatyczny, co się odnosi do języków, w których się go wyróżnia oraz do zaadaptowanych anglicyzmów, rodzaj frazeologizmu w wypadku, gdy się on pojawia, wymowa jako element opcjonalny, złożenia i derywaty utworzone na gruncie rodzimym, o ile takie istnieją, częstość użycia w skali od jednej gwiazdki (wyraz rzadki) do trzech gwiazdek (wysoka frekwencja), pierwsze zaświadczenie wystąpienia pożyczki, co jest w większości języków bardzo trudne do ustalenia, więc z tego powodu została ta informacja potraktowana jako nieobowiązkowa do wypełnienia, ograniczenia odnoszące się do użycia, np. wyraz specjalistyczny, kolokwializm, i wreszcie przedstawienie pożyczki w autentycznym kontekście, co również zostało potraktowane jako nieobligatoryjny element.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	
1	GLAD Anglicisms template			Obligatory field	Optional field		See comment fields for format specifications				
2	Definitions are semi-obligatory; must be included for polysemous words										
3	Language	Domestic form	Domestic form variants	Etymon	Full form of acronym	Type of borrowing	Definition	POS	Inflection	Phrasemic type	
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16						unadapted borrowing		noun		idiom	
17						adapted borrowing		verb		simile	
18						semantic loan		adjective		discourse marker	
19						loan translation		adverb		commonplace	
20						hybrid		interjection		proverb	
21						pseudo-Anglicism		other		slogan	
22						phono-semantic matching					
23											
24											
25											

Tabela 1. Szablon do rejestrowania anglicyzmów w projekcie GLAD. Część 1.

	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U
1	verifications												
2	be included for polysemous words												
3	Inflection	Phrasemic type	Gender	Pronunciation	Compound	Frequency	First attest	Variety	Example	Note			
4													
5													
6													
7													
8													
9													
10													
11													
12													
13													
14													
15													
16	idiom	m	IPA			*							
17	simile	f	International			**							
18	discourse marker	n	Phonetic			***							
19	commonplace	c	Alphabet										
20	proverb	m/f											
21	slogan	m/n											
22		f/n											
23													
24													
25													

Tabela 2. Szablon do rejestrowania anglicyzmów w projekcie GLAD. Część 2.

Po otrzymaniu tabel z opisem anglicyzmów rozpoczynających się na literę „o”, 16 października 2017 roku w Krakowie odbyło się jednodniowe posiedzenie Komitetu Sterującego w celu omówienia wyników nadesłanych tabel i udoskonalenia opisu hasel. Okazało się, że jedynie reprezentanci 14 języków przysłali swoje opisy, co w sumie oznacza opracowanie 1177 hasel. Dotyczą one następujących języków: bułgarskiego, czeskiego, duńskiego, francuskiego, galicyjskiego, greckiego, holenderskiego, japońskiego, kantońskiego, katalońskiego, niemieckiego, polskiego, norweskiego i włoskiego. Z tego powodu postanowiono zwrócić się do rodzimych mówców języków, którzy w przeszłości zadeklarowali zainteresowanie projektem, a więc do native speakerów farerskiego, fińskiego, hiszpańskiego, islandzkiego, kubańskiej odmiany hiszpańskiego, mandaryńskiego, rosyjskiego, serbskiego oraz szwedzkiego. Ponieważ przedstawiciele arabskiego i afrikaans nie wyrazili zainteresowania współpracą, języki te zostaną pominięte w dalszych pracach.

W oparciu o zebrany materiał wyekscerpowany z rodzimych słowników, korpusów, internetu, mediów, w którym zauważono pewne niekonsekwencje, a także w odpowiedzi na liczne pytania od osób opracowujących materiał, postanowiono uściślić kryteria opisu anglicyzmów. Przede wszystkim ustalono, że jakkolwiek w zasadzie odnotowuje się nowsze anglicyzmy, a więc te, które pochodzą z drugiej połowy XX wieku i z początku XXI wieku, to jeśli wcześniej wprowadzono zapożyczenie, a nadal jest używane i choć nie jest odczuwane przez przeciętnego użytkownika języka rodzimego jako wyraz obcy, to jednak należy go uwzględnić, co na przykład odnosi się do takich słów w polszczyźnie, jak *rum* (< ang. *rum*) i *budżet* (< ang. *budget*).

Jest rzeczą oczywistą, że niektóre wyrazy mają status anglicyzmów tylko w pewnych językach, jak na przykład pożyczka *orienteeering*, która na ogół jest traktowana jako anglicyzm w językach europejskich, ale w norweskim uchodzi za zapożyczenie szwedzkie. Ponadto śledząc wyżej przedstawioną tabelę w Excelu, jeszcze raz podkreślono, że zapożyczenia powinny być uszeregowane alfabetycznie według angielskich etymonów. Warto dodać, że należy podawać angielski etymon, który jako pierwszy pojawia się w *Słowniku oksfordzkim* (*Oxford English Dictionary*). Wiadomo bowiem, że angielski cechuje brak jednolitego zapisu graficznego, co przede wszystkim odnosi się do stosowania lub pomijania myślnika, np. *online*, *on-line*. W wypadku pseudoanglicyzmów jako etymon należy podać formę najbliższą angielszczyźnie, czyli np. ang. *happy ending*, który w polszczyźnie i wielu innych językach został zredukowany do postaci *happy end*. Podobne rozwiązanie dotyczy wyrazów złożonych na gruncie danego języka; wówczas również należy podać etymon angielskiego elementu złożenia. W każdej komórce Excela ma dla jasności przekazu figurować tylko jedna pozycja, co oznacza, że nie stosuje się przecinków czy ukośników, a dodatkowo ustalono, że, jak wskazuje nazwa, tylko kolumny obligatoryjne muszą być wypełnione. Przy określaniu typu zapożyczenia powinno się w wypadku zapożyczenia właściwego stosować przyjęty przez Komitet Sterujący termin *zaadaptowany*, a więc *adapted*, lub *niezaadaptowany*, czyli *unadapted* (zamiast używanego przez niektórych autorów *non-adapted*), oraz określić, w wypadku innego typu zapożyczenia, czy jest to kalka strukturalna, zapożyczenie semantyczne, hybryda czy pseudoanglicyzm. Nie można jednak uznać pożyczki właściwej jako zasymilowanej, jeśli tylko różni się od angielskiego etymonu pisownią poprzez wprowadzenie lub pominięcie myślnika albo użycie dużej litery, co w niemieckim oznaczałoby, że każdy rzeczownik zostałby potraktowany jako zasymilowany, ale jedynie odmienna pisownia, wymowa czy możliwość stosowania odmiany skutkują tym, iż wyraz jest uznawany za *zaadaptowany*.

Postanowiono doprecyzować, w jakich wypadkach należy podać definicję anglicyzmu. Ma ona występować tylko wówczas, gdy wyraz jest polisemiczny w języku-biorcy, lub należy ją zaznaczyć w załączonych na końcu tabeli notatkach, jeśli znaczenie anglicyzmu znacznie odbiega od angielskiego oryginału. Uchwalono, że wyróżnia się następujące rodzaje gramatyczne: męski, żeński, nijaki, wspólny oraz męski/żeński, męski/nijaki i żeński/nijaki w wypadkach, gdy rodzaj gramatyczny zapożyczenia waha się. Liczbę lub formę fleksyjną podaje się jedynie wówczas, gdy pożyczka występuje tylko w określonej formie etymonu angielskiego, np. tylko w liczbie mnogiej w języku-biorcy, np. pol. *keks* (< ang. *cake*), *Jankes* (< ang. *Yankee*). Doprecyzowano pojęcie frazeologizmu (*phraseme*) i przyjęto w pewnym stopniu uproszczoną klasyfikację wprowadzoną przez Granger i Paquot (2008), a więc: jednostki dwuczłonowe typu *bed and breakfast*, idiomy, porównania literackie, slogany, stwierdzenia w rodzaju *enough is enough*, truizmy, np. *YOLO* (*You Only Live Once*), przysłowia. Frazeologizmy, zarówno w postaci zapożyczeń właściwych, jak i kalk i półkalk, są odnotowywane alfabetycznie na podstawie ich elementu centralnego, np. duńskie *på den hårde måde* (< ang. *the hard way*) powinien figurować pod literą *W*, a pol. *w tyle głowy* (< ang. *at/in the back of one's mind*) pod literą *B*. Wreszcie

doprecyzowano, że częstości występowania określonego zapożyczenia angielskiego w danym języku nie można ustalać w oparciu o intuicję autora hasel, tylko albo należy się odnieść do odpowiednich źródeł, o ile takie istnieją, jak to na przykład ma miejsce w języku duńskim, lub odwołać się do frekwencji poświadczonych w rodzimych korpusach. Uznano, że byłoby pożądane podawanie pierwszych poświadczeń angieryzmów, choć w wypadku większości języków takie informacje są trudno dostępne lub ich brak. Jedynie w niektórych wypadkach ustalenie pierwszego użycia leksemu jest oczywiste, jak na przykład zapożyczenia *AIDS*, zaświadczonego po raz pierwszy w 1982 roku, kiedy odkryto tę chorobę. Jeśli chodzi o wymowę, to zdecydowano, aby ją podawać w Międzynarodowym Alfabetcie Fonetycznym, tzw. IPA (*International Phonetic Alphabet*), i tylko w wypadkach, gdy znacznie odbiega od angielskiego pierwowzoru. Kolejna pozycja opcjonalna odnosi się do ograniczeń dotyczących użycia, np. wyraz specjalistyczny, kolokwializm. Natomiast uznano, że pole poświęcone autentycznemu użyciu anglicyzmu w tekście powinno być wypełnione, jakkolwiek nie jest ono obowiązkowe, ale jedynie rekomendowane (Mańczak-Wohlfeld 2018b).

Jak więc widać z powyższych wywodów, ostateczne ustalenie kształtu hasel w przedsięwzięciu zakrojonym na stosunkowo dużą skalę trwało bardzo długo (około trzech lat), ale ta żmudna i długa praca pozwala przypuszczać, że efekt końcowy, czyli ukazanie anglicyzacji, jakiej podlegają języki w dobie nam współczesnej, okaże się wyczerpujący i wiarygodny, a także można sądzić, że wpływ angielszczyzny na języki europejskie i nieeuropejskie zostanie przedstawiony w sposób ujednolicony.

3. Porównanie wpływu angielszczyzny na języki europejskie i nieeuropejskie

Wydaje się nam, że włączenie do projektu języków innych niż europejskie pozwala na znacznie bardziej interesujące konkluzje niż te, do jakich można dojść na podstawie wzmiankowanego słownika zredagowanego przez M. Görlacha. Omówimy je na przykładzie polszczyzny i innych języków europejskich uwzględnionych w wyżej wspomnianym leksykonie oraz kantońskiego i japońskiego. Wybór tych dwu języków wynika z tego, że do projektu *GLAD* do momentu pracy nad niniejszym artykułem przystąpili przedstawiciele tylko tych dwu języków używanych poza Europą.

Otóż jeśli spojrzymy na wykaz anglicyzmów rozpoczynających się na literę „o”, a występujących w języku kantońskim używanym w Hongkongu, to zauważymy zaskakującą różnicę w ich liczbie w stosunku do polszczyzny (31 anglicyzmów oraz brak zapożyczeń semantycznych, kalk, hybryd w kantońskim wobec 59 pożyczek leksykalnych i 9 zapożyczeń semantycznych oraz kalk, co w sumie oznacza występowanie 67 jednostek o proveniencji angielskiej odnotowanych w języku polskim). Jest to o tyle zaskakujące, że, jak wiadomo, Hongkong do 1997 roku był kolonią brytyjską, co skutkuje tym, iż angielski jest używany w tym mieście jako język drugi, tzw. *second language*. Okazuje się jednak, że kantoński ze względu na swą typologię przejmuje głównie monosylabiczne wyrazy, nie tylko z japońskiego, ale także z angielskiego, jak np. często używane angielskie czasowniki *do*, *hold*, *keep*, *take*, które

nie są zaświadczone ani w polszczyźnie, ani też w innych językach europejskich (Li et al. 2016). Innym ciekawym wnioskiem wypływającym z porównania anglicyzmów zarejestrowanych w omawianych językach jest fakt, że nieco więcej niż połowa anglicyzmów odnotowanych w kantońskim występuje również w polszczyźnie i innych językach europejskich zarejestrowanych w słowniku pod redakcją Görlacha. Są to: *OBE* (*out-of-body experience*), *off*, *offline*, *office*, *offset*, *OK*, *one-night*, *online*, *open*, *out*, *outdoor*, *outlet*, *output*, *outside*, *outsourcing*, *over*, *overtime* (dla uproszczenia przykłady zostały podane w formie angielskich etymonów). Najprawdopodobniej zbieżność tę można wyjaśnić globalizacją. W języku kantońskim występują dwa anglicyzmy, które nie zostały zarejestrowane w innych językach: *office lady* oraz *OL*, który stanowi skrót od wyrażenia *office lady*, i są to przykłady pseudoanglicyzmów. Z kolei część z odnotowanych kantońskich anglicyzmów, w polszczyźnie oraz innych językach europejskich nie jest traktowana jako zapożyczenia angielskie, ale jako wyrazy innego pochodzenia, co odnosi się do następujących jednostek leksykalnych: *ohm* ('jednostka miary rezystancji, pochodzi od nazwiska niemieckiego fizyka Georga S. Ohma'), *omelette* (z francuskiego), *opium* (z greki *ópion*), *oral* (z nowołacińskiego *oralis*), *organized* (z francuskiego *organiser*), *ounce* (z łaciny *uncia*), *Olympic* (z greki *Ólympos*). Jak zaznaczono wyżej, zdarza się, że wyrazy mają przypisywane różne pochodzenie w rozmaitych językach. Ponadto David Li, autor hasel kantońskich anglicyzmów, włącza również parę internacjonalizmów, które przypuszczalnie, podobnie jak wspomniane wyżej wyrazy, są traktowane jako anglicyzmy w kantońskim w związku z większym kontaktem tego języka z angielskim aniżeli z innymi językami europejskimi. Do tej grupy należy zaliczyć: *order* (fr. *ordre*, ang. *order*), *organdy* (niem. *Organdine*, fr. *organdin*). Poza tymi jednostkami odnotowano trzy nazwy własne, które zgodnie z wytycznymi nie są włączane do przedstawianego słownika anglicyzmów online, a więc: *Orlon*, *Oscar*, *Ovaltine*.

W związku z tym, że nie wszystkie elementy opisu są obligatoryjne, a więc między innymi wymowa i data wprowadzenia pożyczki, nie możemy omówić innych różnic, zwłaszcza w odniesieniu do niżej przedstawionego porównania wpływu angielszczyzny na japoński. To porównanie, również z polszczyzną i innymi językami używanymi w Europie, z kolei prowadzi do odmiennych wniosków.

Otóż, jak wiadomo, po krótkim okresie kontaktów gospodarczych Japonii z Europą, a uściślając ograniczonych do Portugalii, Hiszpanii i Holandii w XVI wieku, po 1600 roku doszło do ich zerwania, co skutkowało powrotem do izolacji kraju. Dopiero od początku XIX wieku można mówić o sporadycznych kontaktach handlowych z Europą i Stanami Zjednoczonymi, natomiast od drugiej połowy XIX wieku – o nawiązaniu pierwszych stosunków dyplomatycznych (<http://historiagospodarcza.blogspot.com/2011/01/nanban-japonia-europa-w-xvi-xvii-wieku.html>, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Sakoku>). Wówczas Japonia otworzyła się na świat, przyjmując niektóre wzorce zachodnie, jak choćby system edukacji, co między innymi skutkowało tym, że zaczęto posyłać studentów do USA oraz Europy, a także sprowadzać nauczycieli z Zachodu. Wówczas Japonia stopniowo przekształcała się w światową potęgę gospodarczą. Ten okres został przerwany przegraną II wojną światową i pierwszą

w historii Japonii okupacją przez wojska amerykańskie trwającą do 1952 roku, kiedy to został podpisany traktat pokojowy. Od tego momentu obserwujemy ponowny szybki wzrost gospodarczy kraju, a co za tym idzie i zintensyfikowanie kontaktów ze światem (https://pl.wikipedia.org/wiki/Gospodarka_Japonii, https://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_Japonii).

Z tego powodu nie dziwi, że pierwszy anglicyzm spośród omawianych, czyli rozpoczynających się na literę „o”, został odnotowany dopiero w 1906 roku, co pozostaje w dużym kontraście z wpływami angielszczyzny na języki europejskie, które należy datować na wiek XIX, jakkolwiek można zaobserwować sporadyczny kontakt angielszczyzny z innymi językami europejskimi w okresie wcześniejszym. Tak więc w analizowanym japońskim korpusie jako najstarszą pożyczkę odnotowano angielski leksem *over*, który jako jedyny wśród będących przedmiotem niniejszej analizy zapożyczeń angielskich został zasymilowany. Wprawdzie Imamura (2018), autor japońskich anglicyzmów, nie wypełnił opcjonalnej rubryki odnoszącej się do wymowy pożyczek, ale w obligatoryjnej części zaznaczył tylko ten wyraz spośród odnotowanych 63 jako zaadaptowany, co oznacza, że zgodnie z zaproponowanym przez Itō i Mestera w pracy pt. *Japanese phonology* (1995) podziałem fonologii na jądro (*core*) i peryferia (*periphery*), które tworzą koncentryczne okręgi, znajduje się on w pobliżu jądra. Według autorów artykułu jądro bowiem wypełniają w zasadzie wyrazy rodzime, a peryferia – zapożyczenia. Niemniej jednak im bliżej jądra jest usytuowany wyraz, tym bardziej jest on zasymilowany. Odwrotna relacja jest również prawdziwa, czyli im dalej od jądra sytuuje się dana jednostka, w tym większym stopniu zachowuje ona obce cechy fonologiczne. W późniejszej publikacji z 1999 roku obaj lingwiści uściślają podział wyrazów na: niezasymilowane wyrazy obce, zasymilowane wyrazy obce, przyjęte zapożyczenia nieodczuwane jako wyrazy obce oraz słowa rodzime.

W związku z tym, że autor japońskich anglicyzmów wypełnił nieobligatoryjną rubrykę odnoszącą się do pierwszych zaświadczeń zapożyczeń angielskich, można poczynić ciekawe obserwacje dotyczące najstarszych pożyczek rozpoczynających się na literę „o”. Poza wyżej omówionym leksemem *over* są to kolejno: *original* z 1908 roku, *originality* z 1910 roku, *open*, *order*, rz. ‘zamówienie dania w restauracji’ z 1912 roku, *order*, cz. ‘zamówić danie w restauracji’, *observer*, *orthodox*, *outline*, *over* (< ang. *overcoat*) ‘plaszcz’ z 1914 roku. Późniejsze pochodzą z lat 30. XX wieku, ale zdecydowaną większość stanowią zapożyczenia przejęte w drugiej połowie XX i na początku XXI wieku.

Analizując wymienione japońskie anglicyzmy dochodzimy do odmiennych wniosków aniżeli tych odnoszących się do kantońskiego. Otóż zaledwie 20 leksemów pokrywa się z tymi, które zostały zaświadczone w językach europejskich (zob. wspomniany słownik anglicyzmów). Są to: *odds*, *off*, *office*, *offline*, *OK*, *on demand*, *open*, *open space*, *organic*, *organizer*, *out*, *outdoor*, *outlaw*, *outlet*, *outline*, *output*, *outsourcing*, *over*, *overboarding*, *overlap*. Z kolei aż 23 jednostki leksykalne nie występują w językach europejskich, a więc: *observer*, *ocean view*, *office building*, *office hour*, *official*, *off season*, *off the record*, *oil*, *oil free*, *oil money*, *oily*, *on air*, *on season*, *open*

ing, opening ceremony, opening staff, open shirt, opinion leader, over action, overrun, overwork, owner, ownership. Ponadto w języku japońskim sześciu jednostkom przypisuje się pochodzenie angielskie, choć w rzeczywistości są to internacjonalizmy, jak w wypadku japońskiego *originality* (niem. *Original*, fr. *original* z łac. *originalis*) albo wyrazy te wywodzą się z innych języków: *operator* z francuskiego *opérateur*, *option* z łaciny *optio*, *orgasm* z francuskiego *orgasme*, *orthodox* z późnogreckiego *orthódok-sos*. Ten fakt można wytłumaczyć w taki sam sposób jak rzekome anglicyzmy występujące w kantońskim używanym w Hongkongu. Kolejną grupę pożyczek stanowią pseudoanglicyzmy, które nie zostały odnotowane ani w języku kantońskim, ani w językach europejskich wśród analizowanych zapożyczeń rozpoczynających się na literę „o”. Zarejestrowano ich stosunkowo dużo, bo aż 14 przykładów, a mianowicie: *off* ‘dzień wolny od pracy’, *old boy/OB* ‘były uczeń’, *old girl/OG* ‘była uczennica’, *on* ‘dzień pracy’, *open campus* ‘dzień otwarty na uniwersytecie’, *open room* ‘modelowy pokój w apartamencie’, *order made* ‘specjalizujący się w produktach wykonywanych na zamówienie’, *order stop* ‘ostatnie zamówienie w restauracji’, *out* ‘nieakceptowalny, niedobry, nie odnoszący sukcesu’, *out course* ‘poza narożnikiem, odnosi się do baseballu’, *outer* ‘zużyty, wyczerpany’, *over* ‘płaszcz’, *over* ‘przesadny’, *over doctor* ‘doktorant, który nie zakończył studiów doktoranckich’. Ponadto tylko w japońskim korpusie odnotowano hybrydy z członami angielskimi: *office-*, *-only* i z polisemicznym *open* ‘open at time’, *open* ‘open price’, *open* ‘preseason game’, a więc w sumie pięć jednostek leksykalnych.

Podsumowując, wbrew przypuszczeniom okazało się, że w kantońskim występuje znacznie mniej anglicyzmów niż w językach europejskich czy w japońskim. Podobnie druga konkluzja wydaje się zaskakująca, gdyż pomimo wieloletniej izolacji Japonii nie tylko odnajdujemy w japońskim stosunkowo wiele anglicyzmów, ale także pseudoanglicyzmów oraz hybryd, które to typy zapożyczeń nie zostały zaświadczone w odpowiednim korpusie w językach europejskich i w kantońskim. Częstokroć w literaturze przedmiotu uważa się, że użycie pseudoanglicyzmów świadczy o słabej znajomości angielskiego wśród użytkowników rodzimych języków, ale trzeba jednak przyznać, że dowodzi to, iż rodzimi użytkownicy japońskiego znają angielski w pewnym stopniu, skoro są w stanie utworzyć nowe formy pseudoangielskie. Podobnie rzecz się ma z tworzeniem hybryd, co z kolei wskazuje na dobrą znajomość angielszczyzny, a także na kreatywność japońskich native speakerów.

Z tego powodu wydaje się, wbrew wyżej zaznaczonemu sprzeciwowi Manfreda Görlacha, że włączenie do projektu języków używanych poza Europą jest zasadne, gdyż pozwala na wysunięcie ogólniejszych i z pewnością bardziej interesujących wniosków wynikających z odmienności tychże języków oraz innego charakteru kontaktu kulturowego. Możemy jedynie wyrazić nadzieję, że w przewidywalnej przyszłości uda się włączyć do projektu reprezentantów innych języków używanych poza Europą.

Bibliografia

- FILIPOVIĆ Rudolf, red. (1982): *The English Element in European Languages*. – Zagreb: Institute of Linguistics, Faculty of Philosophy, University of Zagreb.
- GÖRLACH Manfred, red. (2001/2005): *A Dictionary of European Anglicisms. A Usage Dictionary of Anglicisms in Sixteen European Languages*. – Oxford: Oxford University Press.
- GÖRLACH Manfred, red. (2002): *An Annotated Bibliography of European Anglicisms*. – Oxford: Oxford University Press.
- GRANGER Sylviane, PAQUOT Magali (2008): Disentangling the phraseological web. – [w:] Sylviane GRANGER, Fanny MEUNIER (red.): *Phraseology. An Interdisciplinary Perspective*. – Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 27–49.
- IMAMURA Keisuke (2018): The lexical influence of English on Japanese language: Toward future comparative studies of Anglicisms. – *Global Studies* 2, 101–116.
- ITÔ Junko, MESTER Armin (1995): Japanese phonology. – [w:] John GOLDSMITH (red.): *The Handbook of Phonological Theory*. – Oxford: Blackwell, 817–838.
- ITÔ Junko, MESTER Armin (1999): The structure of the phonological lexicon. – [w:] Natsuko TSUJIMURA (red.): *A Handbook of Japanese Linguistics*. – Oxford: Blackwell, 62–100.
- LI David C.S., WONG Cathy S.P., LEUNG Wai Mun, WONG Sam T.S. (2016): Facilitation of transference: The case of monosyllabic salience in Hong Kong Cantonese. – *Linguistics* 54 (1), 1–58.
- MAŃCZAK-WOHLFELD Elżbieta (2010): Semantyka zapożyczeń angielskich w języku francuskim. – [w:] Joanna GÓRNIKIEWICZ, Halina GRZMIL-TYLUTKI, Iwona PIECHNIK (red.): *W poszukiwaniu znaczeń. Studia dedykowane Marceli Świątkowskiej. En quête de sens. Études dédiées à Marcela Świątkowska*. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 317–324.
- MAŃCZAK-WOHLFELD Elżbieta (2018a): Projekt *Global Anglicism Database (GLAD)*. – [w:] Urszula OKULSKA, Urszula TOPCZEWSKA, Anna JOPEK-BOSIACKA (red.): *Wybrane zagadnienia lingwistyki tekstu, analizy dyskursu, komunikacji międzykulturowej. In memoriam Profesor Anny Duszak (1950–2015)*. – Warszawa: Instytut Lingwistyki Stosowanej, Uniwersytet Warszawski, 301–328.
- MAŃCZAK-WOHLFELD Elżbieta (2018b): Kryteria opisu haseł w projekcie *GLAD (Global Anglicism Database)*. – [w:] Adam DOBACZEWSKI, Andrzej MOROZ, Piotr SOBOTKA (red.): *Sens i konwencje w języku. Studia dedykowane Profesorowi Maciejowi Grochowskiemu*. – Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 221–234.
- WITALISZ Alicja (2016): *Przewodnik po anglicyzmach w języku polskim*. – Kraków: Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego.

Słowniki

- Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, red. Mirosława Bańko, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003.
- Oxford English Dictionary*, <http://www.oed.com/>.

Źródła internetowe

- www.gladnetwork.org
- <http://historiagospodarcza.blogspot.com/2011/01/nanban-japonia-europa-w-xvi-xvii-wieku.html>
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Sakoku>
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Gospodarka_Japonii
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Historia_Japonii
- www.sproget.dk